

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยแนวทางการพึ่งตนเองด้านอาหารและอาชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก มีความเป็นมาจากสภาพของหมู่บ้านนาวิ ตำบลศรีวิสัย อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดได้ประสบกับเหตุการณ์น้ำท่วมซ้ำซากรุนแรงทุกปีซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากพื้นที่ชุ่มน้ำหนองโดนและพื้นที่ชุ่มน้ำในเขตลุ่มน้ำยังได้เกิดสภาพเสื่อมโทรมอย่างหนัก ไม่สามารถรองรับน้ำหลาก ได้ทำให้น้ำไหลทะลักเข้าท่วมที่นาและหมู่บ้าน ส่งผลกระทบต่อการทำมาหากิน การทำเกษตร การหาอาหาร ของคนในชุมชน ดังนั้นโครงการวิจัยครั้งนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อค้นหาแนวทางในการพึ่งตนเองด้านอาหารและอาชีพที่เหมาะสมกับบริบทครอบครัวและชุมชนที่น้ำท่วมซ้ำซากกรณีบ้านนาวิให้สามารถปรับตัวรับสถานการณ์น้ำท่วมซ้ำซากได้อย่างเหมาะสมและเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นด้วยการนำเอากระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาใช้เป็นเครื่องมือหลักในการดำเนินงาน โดยมีคำถามวิจัยหลัก คือแนวทางการพึ่งตนเองด้านอาหารและอาชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากกรณีศึกษา บ้านนาวิ ตำบลศรีวิสัย อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นอย่างไร โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ของปัญหาน้ำท่วม ลักษณะของปรากฏการณ์น้ำท่วมซ้ำซากของชุมชนบ้านนาวิตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาสถานการณ์การพึ่งตนเองด้านอาหารและอาชีพของชุมชนบ้านนาวิตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาเงื่อนไข ปัจจัย และผลกระทบจากน้ำท่วมซ้ำซากต่อการพึ่งตนเองด้านอาหารและอาชีพของชุมชนบ้านนาวิ
4. เพื่อศึกษาศักยภาพและองค์ความรู้ของชุมชนบ้านนาวิที่ใช้ในการปรับตัวเพื่อลดผลกระทบจากน้ำท่วมซ้ำซากต่อการพึ่งตนเองด้านอาหารและการฟื้นฟูอาชีพ
5. เพื่อหาแนวทางการพึ่งตนเองด้านอาหารและฟื้นฟูอาชีพในพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากของชุมชนบ้านนาวิ

วิธีการดำเนินการ ได้ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีเครื่องมือคือการจัดเวทีเสวนาเพื่อระดมข้อมูล การสัมภาษณ์ การสอบถามจากผู้ร่วมวิจัยและผู้อาวุโส การใช้เครื่องมือแบ่งเวลา และการเดินสำรวจพื้นที่รอบนอก รอบในหมู่บ้านเพื่อศึกษาสภาพจริงทำให้ทีมวิจัยและชาวบ้านมองเห็นภาพของปัญหามีความชัดเจนมากขึ้น และนำข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์หาสาเหตุและแนวทางแก้ไขร่วมกัน

ผลการศึกษาพบว่า บ้านนาวิเป็นหมู่บ้านที่มีสภาพพื้นที่เป็นที่เนินหรือโนนสูงบริเวณกว้างอยู่ในเขตป่าดงดิบขนาดใหญ่ อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหารธรรมชาติที่ได้จากป่าดงและป่าโคกตลอดทั้งปี ในช่วงฤดูน้ำหลากหน้าฝนชาวบ้านก็ได้อาหารธรรมชาติจากลำน้ำยัง ที่ซัดเอาน้ำเข้ามาอยู่ในบริเวณหนองโดน กุดขึ้นน้ำห้วยกลอย บุ่งทาม ห้วยยางและพื้นที่บริเวณใกล้เคียงทั่วไป แต่ปัจจุบันแหล่งน้ำธรรมชาติและป่าชุมชนในบ้านนาวิมีสภาพความเสื่อมโทรมอย่างรุนแรง เนื่องจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการตัดถนนระหว่างหมู่บ้าน รวมทั้งการพัฒนาแหล่งน้ำ เช่นการสร้างพนังกั้นน้ำ การก่อสร้างฝายชะลอน้ำในแม่น้ำยัง การสร้างประตูระบายน้ำที่ไม่มีระบบการเปิดปิดที่ได้มาตรฐาน การสร้างถนนขวางทิศทางการไหลของแม่น้ำ จึงส่งผลในน้ำท่วมพื้นที่นาข้าวและท่วมในเขตหมู่บ้านทุกปีและรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้การเสื่อมโทรม

ของสภาพนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำทั้งหมดเช่น หนองโดน กุดขึ้นาค ห้วยยาง ห้วยกลอย ป่าโคก ป่าช้า รวมไปถึงบริเวณลำน้ำยังด้วยจึงส่งผลทำให้เกิดน้ำท่วมรุนแรงในพื้นที่นาและหมู่บ้านของบ้านนาวิมาเป็นเวลา 18 ปี จนบ้านนาวิถูกจัดให้เป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก และส่งผลต่อการพึ่งตนเองด้านอาหารและอาชีพ ทำให้ชาวบ้านต้องปรับเปลี่ยนอาชีพจากหาปลาไปเป็นช่างก่อสร้าง ไปค้าขาย ให้ลูกหลานไปทำงานในเมือง

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ชุมชนยังมีศักยภาพในการปรับตัวกับเหตุการณ์น้ำท่วมในระดับครอบครัว และในระดับชุมชน ได้มีการตั้งรับเหตุการณ์และการขอความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานและชุมชนใกล้เคียง โดยการปรับตัวที่สำคัญคือ 1) การพึ่งตนเองด้านอาหารได้ออกแบบฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติการปรับปรุงแปลงเกษตร การปรับเปลี่ยนพันธุ์ข้าว การรวมกลุ่มกันทำงานอาชีพ การขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานทางราชการการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ฟื้นฟูสภาพนิเวศเพื่อให้กับชุมชนพึ่งตนเองด้านอาหารจากทั้งแปลงนาและพื้นที่สาธารณะ 2) การฟื้นฟูอาชีพที่พบว่าเหมาะสมกับชุมชนมากที่สุดควรเป็นการผลิตเพื่อการแปรรูปจากวัตถุดิบท้องถิ่นเช่น หน่อไม้ ข้าวพันบ้าน เครื่องจักสาน